

HONTALANSÁG ÉS A MOZGÁSSZABADSÁG HATÁRAI

- „(1) Az államon belül minden személynek joga van szabadon mozogni és lakóhelyét szabadon megválasztani.
(2) Minden személynek joga van minden országot, ideértve saját hazáját is, elhagyni, valamint saját hazájába visszatérni.”
(Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, 13. cikk)

A mozgásszabadság tartalma

A „Terminál” című film elején, amikor Tom Hanks, mint „Krakozhya” állampolgára megjelenik a Kennedy repülőtéren, értetlenül szembesül azzal a ténnyel, amire a repülőtéri biztonsági főnök oly érzékletesen rávilágít, miszerint ő „jelenleg a nagy semmi állampolgára”, „a szó szoros értelmében nem létezik”. Ezt jelenti hontalannak lenni. A film pedig arról szól, hogy a származási országában kitört puccs miatt hontalanná vált főszereplő érvényes útlevél és vízum hiányában nem léphet be az Egyesült Államok területére, a mozgásszabadsága a nemzetközi tranzitváróterem határain belülre korlátozódik. A hontalanság azonban nem csupán egy hollywoodi fikció, hanem a valóságban mintegy 12 millió hontalan személy számára maga a rémálom. A hontalanság – az állampolgárság nélküliség – az alapvető jogokhoz való hozzáférést nehezíti meg. Az állampolgárság lényegét Earl Warren amerikai legfelső bíró 1958-ban rendkívül szemléletesen fejezte ki, amikor azt mondta, hogy: „Az állampolgársághoz való jog alapvető emberi jog, hiszen nem kevesebbről van itt szó, mint a jogokhoz való hozzáférés jogáról.”

A mozgásszabadsághoz való jog tekintetében két aspektusról beszélünk: egyrészt a belső, országhatárokon belüli mozgásszabadságról, másrészt a nemzetközi határokon átnyúló mozgásszabadságról. A belső mozgásszabadság a tartózkodási hely, illetve a lakóhely megválasztásának jogát jelenti, míg a nemzetközi viszonylatokban értelmezett mozgásszabadság alatt az ország elhagyásának jogát (akár ideiglenesen, akár véglegesen) és a hazatéréshez való jogot értjük. Emberi jogi dokumentumok sora foglalkozik a mozgásszabadsággal, mint emberi joggal. Az 1948. évi Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata⁴⁴³ (EJENY) nem tesz különbséget aszerint, hogy a személy jogszerűen vagy jogszerűtlenül tartózkodik az adott állam területén, amikor kimondja, hogy az állam területén valamennyi személynek joga van szabadon mozogni és lakóhelyét megváltoztatni.⁴⁴⁴ Ugyancsak nem állít fel az EJENY korlátokat az államhatár átlépése során gyakorolt mozgásszabadsághoz való jog esetére, mivel előírja, hogy minden személynek joga van minden országot, ideértve saját hazáját is, elhagyni, valamint saját hazájába visszatérni.⁴⁴⁵ A hivatkozott cikk minden embernek biztosítja a mozgásszabadsághoz való jogot, az egyén állampolgársága, illetve migrációs „státusza” e

⁴⁴³ Kelt 1948. december 10-én

⁴⁴⁴ 13. cikk (1) bekezdés

⁴⁴⁵ 13. cikk (2) bekezdés

tekintetben irreleváns.⁴⁴⁶ Az 1966. évi Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (PPJNE)⁴⁴⁷ már megköveteli a jogszerű tartózkodás meglétét az államon belüli mozgásszabadsághoz való jog gyakorlásához.⁴⁴⁸ Ugyanez a cikk úgy rendelkezik, hogy mindenki szabadon elhagyhat bármely országot, ideértve saját országát is.⁴⁴⁹ A PPJNE ugyanitt azt is kimondja, hogy „a fent említett jogok csak a törvényben meghatározott olyan korlátozásoknak vethetők alá, amelyek az állam biztonságának, a közrendnek, a közegészségügynek, a közérkölcnek, valamint mások jogainak és szabadságainak a védelme érdekében szükségesek, és amelyek összhangban vannak az Egyezségokmányban elismert egyéb jogokkal.”⁴⁵⁰ Miközben a PPJNE arra az álláspontra helyezkedik, hogy mind az államon belül mozgásszabadság, mind az ország elhagyásának joga, bizonyos körülmények között korlátozható, addig a hazatérés jogát mint nem korlátozható, abszolút emberi jogot deklarálja.⁴⁵¹ A legszembevetőbb különbség tehát az EJENY-hez képest az, hogy az egyén csak akkor hivatkozhat az államon belüli mozgásszabadsághoz való jogára, ha legálisan tartózkodik az ország területén. Az adott állam állampolgárai természetesen automatikusan jogszerű tartózkodóknak számítanak, így a jogszerűség meglétének kérdése a külföldi állampolgárok, illetve a hontalan személyek esetében merülhet fel.⁴⁵² Magyarországon az Alaptörvény XXVII. cikke mondja ki, hogy mindenkinek, aki törvényesen tartózkodik Magyarország területén, joga van a szabad mozgáshoz és tartózkodási helye szabad megválasztásához. A mozgásszabadság tehát jogszerű tartózkodáshoz kötött Magyarországon, így a hontalanok esetében is. A hontalan személyek jogállásáról szóló 1954. évi Egyezmény⁴⁵³ (a továbbiakban: egyezmény) 26. cikke a hontalanok mozgásszabadságáról úgy rendelkezik, hogy minden szerződő állam a területén jogszerűen tartózkodó hontalan személyek számára biztosítja a lakóhely megválasztásának és a területén való szabad mozgás jogát, az azonos körülmények között általában a külföldiekre vonatkozó szabályozással összhangban. Láthatóan a 26. cikk a belső mozgásszabadságra koncentrál. A PPJNE 12. cikkéhez hasonlóan itt is feltétel a jogszerű tartózkodás, vagyis csak az ország területén legálisan, engedéllyel tartózkodó hontalan személyek számára biztosítja a mozgásszabadsághoz való jogot. Ez azért is problematikus, mivel a hontalan személyek nagy többsége nem rendelkezik rendezett státusszal a befogadó államban. A magyarországi helyzetkép sem biztató e tekintetben, hiszen az egyértelműen pozitív jogszabályi rendelkezések ellenére a magyar jog csak a jogszerűen tartózkodó személynek teszi lehetővé a hontalan státusz megszerzését⁴⁵⁴, mely státusz biztosítja a törvényes tartózkodást és az Alaptörvény szerinti mozgásszabadság gyakorlását. Az 1954. évi egyezmény hivatkozott 26. cikke a többi külföldivel egy tekintet alá veszi a hontalan személyeket, ami azt jelenti, hogy a külföldiekre egyébként irányadó szabályokat,

⁴⁴⁶ Laura van Waas: Nationality Matters. Statelessness under International Law. Intersentia. 2008. 243. o.

⁴⁴⁷ Magyarországon kihirdette az 1976. évi 8. törvényerejű rendelet

⁴⁴⁸ PPJNE 12. cikk (1) bekezdés

⁴⁴⁹ PPJNE 12. cikk (2) bekezdés

⁴⁵⁰ PPJNE 12. cikk (3) bekezdés

⁴⁵¹ PPJNE 12. cikk (4) bekezdés: „Senkit nem lehet önkényesen megfosztani attól a jogától, hogy saját országába beléphessen.”

⁴⁵² Laura van Waas: i.m. 244. o.

⁴⁵³ Magyarországon kihirdette a 2002. évi II. törvény

⁴⁵⁴ Lásd a harmadik országbeli állampolgárok beutazásáról és tartózkodásáról szóló 2007. évi II. törvény (Harmtv.) 76. § (1): „A hontalanság megállapítására irányuló eljárás Magyarország területén jogszerűen tartózkodó kérelmező által az idegenrendészeti hatóságnál benyújtott kérelemre indul, amelyet a hontalankénti elismerését kérő (a továbbiakban: kérelmező) szóban vagy írásban terjeszthet elő.”

korlátozásokat kell alkalmazni velük szemben is, nincsenek külön biztosítékok beépítve arra tekintettel, hogy ők különleges helyzetben vannak, azaz hontalanok.

A hontalanok esetében felmerül továbbá kérdés, hogy a hazatérési jog mint emberi jog mely ország vonatkozásában illeti meg őket. Az EJENY úgy szól, hogy minden személynek joga saját hazájába visszatérni.⁴⁵⁵ A PPJNE szerint senki nem lehet attól a jogától önkényesen megfosztani, hogy a saját országába beléphessen.⁴⁵⁶ A kérdés tehát arra irányul, hogy a hontalanok mely országot tekinthetik sajátjuknak, amely biztosítja számukra a hazatérési jogát? Lehet-e úgy értelmezni ezeket a dokumentumokat, mint amelyek csak a saját állampolgárok részére garantálják a hazatérési jogot? A strasbourgi emberi jogi bíróság által felügyelt 1950. évi Emberi Jogok Európai Egyezmény⁴⁵⁷ (EJEE) Negyedik Kiegészítő Jegyzőkönyve ugyanis kifejezetten csak a honosoknak, vagyis a saját állampolgároknak biztosítja a hazatérési jogot, valamint a saját állampolgár kiutasításának tilalmát.⁴⁵⁸ Magyarország Alaptörvényének XIV. cikke is ez utóbbi álláspontra helyezkedik, amikor kimondja, hogy magyar állampolgár Magyarország területéről nem utasítható ki, és külföldről bármikor hazatérhet. Ez a gondolatmenet tehát ahhoz vezet bennünket, hogy a hontalanok számára nincs garancia a hazatérési jog, azaz a „saját” országba való belépés joga mint alapvető emberi jog biztosítására.

A hontalanok úti okmánnyal való ellátása

Az utazási jog a mozgásszabadság részjogosítványa. A hontalan személyek jogállásáról szóló 1954. évi Egyezmény 28. cikke foglalkozik a hontalanok részére kiállítandó úti okmányok kérdéskörével. Eszerint az egyezmény szerződő államai a területükön jogszerűen tartózkodó hontalan személyek számára a területükön kívüli utazás céljára úti okmányt állítanak ki, amennyiben a nemzetbiztonság vagy közrend okai mást nem követelnek. A 28. cikk azt is előírja, hogy ezekre az úti okmányokra az egyezmény függelékében szereplő rendelkezéseket kell alkalmazni. A hivatkozott cikk szerint a szerződő államok a hontalan úti okmányt bármely, a területükön lévő hontalan személy számára kiadhatnak, illetve különösen jóindulatú elbírálásban részesítik a területükön tartózkodó olyan hontalan személyek úti okmánnyal való ellátását, akik nem képesek jogszerű tartózkodási helyük államától úti okmányt beszerezni. A nemzetközi mozgásszabadsághoz való jog biztosítását lehetővé tevő úti okmánnyal való rendelkezés tehát a jogszerűen tartózkodó hontalan személyeket illeti meg.

Az egyezményhez csatolt függelék fontos rendelkezéseket tartalmaz a hontalanoknak kiállítandó úti okmány tartalma és formája tekintetében. Az egyezmény szerinti úti okmánynak kifejezetten tartalmaznia kell, hogy a benne szereplő személy az 1954. évi egyezmény hatálya alatt áll. Az okmányt legalább két nyelven kell kiadni, amelyből az egyik nyelv az angol vagy a francia. Az egyezmény előírja a függelékhez mellékelt úti okmány minta alkalmazásának elfogadását.⁴⁵⁹ A költségek tekintetében előírja,

⁴⁵⁵ 13. cikk

⁴⁵⁶ 12. cikk

⁴⁵⁷ Az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény; Magyarországon kihirdette az 1993. évi XXXI. törvény

⁴⁵⁸ „3. cikk (Saját állampolgár kiutasításának tilalma)

1. Senkit sem lehet sem egyéni, sem kollektív rendszabályokkal annak az államnak a területéről kiutasítani, melynek honosa.

2. Senkit sem lehet megfosztani azon jogától, hogy annak az államnak a területére belépjen, melynek honosa.”

⁴⁵⁹ A hontalan személyek jogállásáról szóló 1954. évi Egyezmény Függeléke, 1. cikk

hogy az okmány kiadásáért fizetendő díjak nem haladhatják meg a nemzeti útlevél kiadásáért fizetendő legalacsonyabb összeget.⁴⁶⁰ Az úti okmány területi érvényessége tekintetében kimondja, hogy – kivételes esetektől eltekintve – az okmány a lehető legtöbb országba érvényes, míg az időbeli érvényesség legalább három hónaptól legfeljebb két évig tart.⁴⁶¹ Az úti okmány meghosszabbítása vagy területi érvényességének kiterjesztése mindaddig a kibocsátó hatóság hatáskörébe tartozik, ameddig az érintett hontalan személy nem szerez jogszerű tartózkodásához engedélyt egy másik állam területén és ameddig a kibocsátó hatóság területén jogszerűen tartózkodik. Az új úti okmány kiadása azonos feltételekkel történhet a korábbi okmányt kibocsátó hatóságnál. Az úti okmányt kibocsátó állam diplomáciai vagy konzuli képviselője legfeljebb hat hónappal jogosult meghosszabbítani az úti okmányt. Az egyezmény függeléke a szerződő államoknak előírja, hogy jóindulatúan vizsgálják meg a hontalan úti okmány területi vagy időbeli érvényességének meghosszabbítását vagy új úti okmány kiadását olyan hontalan személy számára, aki már nem tartózkodik a jogszerűen a területükön, de nem tud a jogszerű tartózkodást biztosító államban úti okmányt szerezni.⁴⁶² Az egyezmény szól a hontalan úti okmányba kiadandó vízumokról, többek között megszabja, hogy a vízum kiadásáért fizetendő díjak nem haladhatják meg a külföldiek által a vízumért fizetendő legalacsonyabb díjtételt.⁴⁶³ A hazatérési jog mint a mozgásszabadsághoz való jog abszolút részjoga tekintetében garanciális szabályként mondja ki, hogy az úti okmány felmutatóját feljogosítja a kibocsátó ország területére való bármely időpontban való visszatérésre az érvényességi időn belül. A vonatkozó cikk arról is rendelkezik, hogy a kibocsátó ország területére való visszatérési időtartam nem lehet rövidebb három hónapnál, hacsak az az ország, ahová a hontalan személy kíván utazni, nem ragaszkodik az úti okmányhoz a visszatérési jognak megfelelően. Az államok mind a kiutazáshoz, mind a hazautazáshoz formák betartását írhatják elő.⁴⁶⁴ Figyelemre méltó az egyezmény azon rendelkezése, mely szerint az okmány kibocsátása semmilyen módon nem jogosítja az okmány felmutatóját a diplomáciai vagy konzuli védelemre a kibocsátó ország ilyen hatóságainál, továbbá ipso facto nem keletkeztetnek jogot e szerveknél a védelemre.⁴⁶⁵

Magyarország is állít ki úti okmányt az elismert hontalan személyek részére. Az 1954. évi egyezményhez való csatlakozáskor, 2002-ben még fenntartással élünk, és egészen 2007-ig, a harmadik országbeli állampolgárok beutazásáról és tartózkodásáról szóló 2007. évi II. törvény (a továbbiakban: Harmtv.) hatályba lépéséig adósok voltunk az 1954. évi egyezmény szerinti hontalan úti okmány megteremtésével. Ebben a tekintetben tehát Magyarország most már maradéktalanul eleget tesz a vállalt nemzetközi kötelezettségeknak. A Magyarországon hontalan státuszt szerzett személyek az egyezmény fentiekben ismertetett rendelkezéseinek megfelelően kiállított, kétnyelvű úti okmányt kapnak. A Harmtv. végrehajtásáról szóló 114/2007. (V.24.) Korm. rendelet (a továbbiakban Vhr.) nevesíti, miszerint a Magyarországon tartózkodó hontalan részére „*Utazási igazolvány hontalan személy részére/ Travel document for Stateless Person*” elnevezésű magyar-angol nyelvű úti okmányt kell kiállítani, az Egyezmény Függelékének 1. cikk 1. bekezdésében szereplő bejegyzéssel ellátva. Az egy évig érvényes hontalan úti okmány érvényességi ideje

⁴⁶⁰ Függelék 3. cikk

⁴⁶¹ Függelék 4-5. cikk

⁴⁶² Függelék 6. cikk

⁴⁶³ Függelék 8-10. cikk

⁴⁶⁴ Függelék 13. cikk

⁴⁶⁵ Függelék 16. cikk

egy alkalommal hat hónappal meghosszabbítható.⁴⁶⁶ A Harmtv. szerint az idegenrendészeti hatóság⁴⁶⁷ a Magyarország területén tartózkodó hontalant – kérelmére, külföldre utazás céljából – az érvényesség idején belül a Magyarország területére történő visszatérésre jogosító úti okmánnyal látja el, mely okmány egy évig érvényes.⁴⁶⁸ A magyar jogi szabályozás látszólag összhangban van a vállalt nemzetközi kötelezettséggel, mivel az 1954. évi egyezmény függelékének 5. cikke azt írja elő, hogy az okmány legalább 3 hónap, de legfeljebb 2 évig legyen érvényes. Mivel azonban a hontalanok részére kiállított úti okmány érvényességi ideje nem éri el a közösségi jog biometrikus útlevélre vonatkozó előírásai szerinti két évet, ezért a 2252/2004/EK európai parlamenti és tanácsi rendelet⁴⁶⁹ biometrikus útlevélre vonatkozó szabályai sem alkalmazhatók. A hontalanok részére kiállított úti okmány egyébként szerepel az Európai Parlament és a Tanács 1105/2011/EU Határozatának⁴⁷⁰ listáján, mint külső határok átlépésére és vízummal ellátható elismert úti okmány.

Amennyiben a külföldön elveszett vagy megsemmisült úti okmány pótlása nem vagy csak aránytalan nehézségek árán lehetséges, és emiatt a Magyarország területére történő visszatérésre nincs lehetőség, Magyarország külképviselete egyszeri hazautazásra jogosító úti okmányt állít ki a Magyarország által hontalanként elismert személynek.⁴⁷¹ Az idegenrendészeti hatóság által kiállított hontalan úti okmány és a külképviselet által kiadott egyszeri hazatérésre jogosító úti okmány címetzettjei közötti különbség – a hatályos jogszabályok alapján az –, hogy az előbbi a Magyarország területén tartózkodó hontalan, míg utóbbi a Magyarország által hontalanként elismert személy részére kerül kiállításra. A hontalan személy részére más állam illetékes hatósága által kiadott előző úti okmányt a magyar illetékes hatóság⁴⁷² bevonja, és az érintett állam diplomáciai vagy konzuli képviselete útján megküldi azt a kiállító hatóság részére. A magyar jog azt is előírja, hogy amennyiben a hontalan személy állampolgárságot szerzett, a hontalan úti okmányt le kell adni a lakóhely szerint illetékes idegenrendészeti hatósághoz.⁴⁷³

Említést érdemel a külföldre utazásról szóló 1998. évi XII. törvény (a továbbiakban: Utv.), amely alapvető rendelkezéseket tartalmaz a külföldre utazásról és az arra jogosultak úti okmánnyal való ellátásáról. Figyelemre méltó, hogy míg az Utv. a menekültek számára kiállítandó úti okmányok kiállításának esetére hivatkozik a menekültek helyzetére vonatkozó 1951. évi genfi egyezményre, valamint az azt kiegészítő 1961. évi jegyzőkönyvre, addig a hontalanok részére kiállítandó úti okmány esetére mellőzi a hontalanok jogállásáról szóló 1954. évi egyezményre, illetve annak függelékére való hivatkozást.⁴⁷⁴ A külföldre történő utazás korlátozásának eseteit, így az úti okmány

⁴⁶⁶ Vhr. 168. § (2) bek.

⁴⁶⁷ Magyarországon a hontalan személyek úti okmányát a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal (BÁH) állítja ki.

⁴⁶⁸ Harmtv. 85. §

⁴⁶⁹ A tagállamok által kiállított útlevélek és úti okmányok biztonsági jellemzőire és biometrikus elemeire vonatkozó előírásokról szóló, 2004. december 13-án kelt, 2252/2004/EK rendelet

⁴⁷⁰ A külső határok átlépésére jogosító és vízummal ellátható úti okmányok listájáról, valamint az e lista összeállítására irányuló eljárás meghatározásáról szóló, 2011. október 25-én kelt, 1105/2011/EU Határozat

⁴⁷¹ Harmtv. 82. §.

⁴⁷² A BÁH illetékes regionális igazgatósága

⁴⁷³ Vhr. 169. §.

⁴⁷⁴ Utv. 5. § (1) „Úti okmányra - ha törvény vagy nemzetközi szerződés eltérően nem rendelkezik - a magyar állampolgárok jogosultak.

(2) A nemzetközi szerződésen alapuló úti okmány adattartalmára az egyezmény rendelkezései az irányadók.

kiállításának megtagadását, illetve az úti okmány visszavonását is az Utv. tartalmazza.⁴⁷⁵ A Harmtv. ezzel összhangban rendelkezik úgy, hogy ha az idegenrendészeti hatóság által kiadott úti okmánnyal rendelkező, Magyarország területén élő hontalan úti okmánya visszatartása érdekében a bíróság, illetve az ügyész az idegenrendészeti hatóságot a külföldre utazásról szóló törvény alapján értesítette, az idegenrendészeti hatóság az úti okmányt visszavonja.⁴⁷⁶

A hontalanok kiutasítása és őrizetbe vétele

Emberi jogi dokumentumok sora mondta ki, hogy senki sem utasítható ki annak az államnak a területéről, amelynek állampolgára.⁴⁷⁷ A hontalanokat ilyen garanciális szabályok nem védik. Az 1954. évi egyezmény csak a jogszerűen tartózkodó hontalanokra fogalmaz meg bizonyos fokú védelmet, amikor kimondja, hogy a szerződő államok a területükön jogszerűen tartózkodó hontalan személyt csak nemzetbiztonsági vagy közrendi okokból utasíthatják ki. Arról is rendelkezik, hogy a kiutasításra csak jogszerű eljárás során határozat alapján kerülhet sor, illetve a hontalan személynek lehetővé kell tenni, hogy védekezhessen és jogorvoslattal éljen, illetve képviseltethesse magát, kivéve, ha kényszerítő nemzetbiztonsági okok mást igényelnek. Ésszerű időt kell azonban az államoknak szabni annak érdekében, hogy a hontalan személy egy másik államba való jogszerű bebocsátását rendezhesse. Az Egyezmény megengedő a tekintetben, hogy a szerződő államok ezen idő alatt olyan közbelső intézkedéseket tegyenek, melyeket szükségesnek tartanak.⁴⁷⁸ A hontalanok őrizetbe vétele több ponton is érzékeny, mivel a hontalan személyeknek gyakran hiányoznak azok az okmányaik (személyazonosító igazolvány, útlevél), amellyel igazolhatnák személyazonosságukat. A korábbi lakóhely országa is sokszor vonakodik a visszavétellel. A sok bizonytalansági faktor miatt figyelemmel kell lenni arra, hogy az őrizetbe vétel csak olyan nemzeti jogszabályokon alapuljon, amelyek összhangban állnak a nemzetközi emberi jogi dokumentumokkal. A nem jogszerűen tartózkodó hontalanok őrizetbe vételének elrendelésekor a hatóságoknak úgy kell meghozniuk a határozatot, hogy az őrizetbe vétel ésszerű és arányos legyen az elérni kívánt célokkal. Vigyázni kell arra, hogy az őrizetbe vétel ne legyen diszkriminatív és csak minimális időtartamra szóljon. Az ENSZ Emberi Jogi Bizottsága 1985 óta foglalkozik az önkényes őrizetbe vétel gyakorlatának nyugtalanító terjedésével. Ennek keretében kérte fel a Diszkrimináció Megakadályozásának és a Kisebbségek Védelmének Albizottságát a célból, hogy vizsgálja ki az ilyen gyakorlatot. Az Albizottság 1990-ben ajánlásokat fogalmazott meg, melynek eredményeképpen az Emberi Jogi Bizottság munkacsoportot állított fel az önkényes őrizetbe vétel gyakorlatának visszaszorítása érdekében. Ez a munkacsoport fogalmazta az

(3) A menekültként elismert személyek részére kiadott úti okmányra a menekültek helyzetére vonatkozó 1951. évi július hó 28. napján elfogadott egyezmény, valamint a menekültek helyzetére vonatkozóan az 1967. évi január hó 31. napján létrejött jegyzőkönyv kihirdetéséről szóló 1989. évi 15. törvényerejű rendelet rendelkezéseit kell alkalmazni.”

⁴⁷⁵ Lásd. Utv. III. fejezet

⁴⁷⁶ Harmtv. 86. §

⁴⁷⁷ Lásd: Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata 21. cikk: „Tilos a kényszerű migráció, azaz a honosok száműzése”; Az Emberi Jogok és Alapvető Szabadságok Védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény 4. kiegészítő jegyzőkönyv 3. cikk: „Senki sem lehet sem egyéni, sem kollektív rendszabályokkal annak az államnak a területéről kiutasítani, melynek honosa. 2. Senkit sem lehet megfosztani azon jogától, hogy annak az államnak a területére belépjen, amelynek honosa.”

⁴⁷⁸ 1954. évi egyezmény 31. cikke

örizet és a letartóztatás 10 alapelvét. Ide tartozik többek között a tájékoztatáshoz való jog, a kommunikáláshoz való jog, bírói vagy más hatósághoz való fordulás joga, a határozathozatalnak jogszerűnek kell lennie, az őrizet csak maximális időre szólhat, az őrizetet külön erre a célra elrendelt intézményben kell végrehajtani, a UNHCR, Vöröskereszt, és más civil szervezetek munkatársainak biztosítani kell a belépést a közintézményekbe. Az ajánlások a menedékkérőket és bevándorlókat nevesítik, a hontalanokat nem.⁴⁷⁹ Az Equal Rights Trust 2012-ben kidolgozta a kifejezetten a hontalanoknak célzott ajánlásokat az önkényes őrizetbe vétel ellen (Guidelines to Protect Stateless Persons from Arbitrary Detention), amivel tulajdonképpen betöltötte azt az űrt, amellyel a nemzetközi jog már jó ideje adós volt. Az ajánlások részletes eligazítást nyújtanak abban, hogy az államoknak hogyan kell bánniuk a hontalan személyekkel az idegenrendészeti őrizetben annak érdekében, hogy megfeleljenek a nemzetközi jogi és emberi jogi kötelezettségeiknek, különös tekintettel az egyenlőség, a diszkriminációmentesség, valamint az önkényes őrizet elkerülése érdekében.⁴⁸⁰ A magyar idegenrendészeti szabályok a külföldiekkel egy tekintet alá veszik a hontalanokat. Problémaként merül fel, hogy a magyar jog csak a jogszerűen tartózkodó személynek teszi lehetővé a hontalan státusz megszerzését, ebből következően nem léteznek a hontalan státuszért folyamodó személyeknek célzott biztosítékok a kiutasítás felfüggesztésére se.⁴⁸¹

Az állampolgárság megszerzése, mint a mozgásszabadság kiteljesedéséhez vezető út

„Az állampolgársággal függnek össze az emberek szabad mozgását garantáló nemzetközi jogi normák.”⁴⁸² Az emberi jogi egyezményekben megfogalmazott mozgásszabadság és a kiutasítás védelme csak akkor valósul meg, ha a hontalanok is megszerzik valamelyik állam állampolgárságát. Az állampolgársághoz való jog is emberi jog, az azonban nincs meghatározva, hogy mely állam köteles az állampolgárság megadására. Az 1954. évi Egyezmény előírja, hogy a szerződő államok, amennyire csak lehetséges, könnyítsék meg a hontalan személyek beilleszkedését és honosítását. Különösen mindent el kell követniük annak érdekében, hogy az állampolgárság megszerzéséhez szükséges eljárást meggyorsítsák, illetve az eljárási illetékek és költségek mértékét lehetőleg csökkentsék.⁴⁸³ A hontalanság csökkentéséről szóló 1961. évi ENSZ Egyezmény⁴⁸⁴ részletes szabályokat tartalmaz hontalanok állampolgárság-szerzésének eseteire. A magyar állampolgárságról szóló 1993. évi LV. törvény (a továbbiakban: Ápt) kedvezményes honosítást biztosít a hontalanok részére, mivel a jogszabály szerint az alapeset szerinti nyolc év magyarországi lakóhely megléte helyett öt év elteltével kérhetik honosításukat.⁴⁸⁵ Tekintettel arra, hogy a hontalan személyek a Harmtv. szerinti humanitárius tartózkodási

⁴⁷⁹ Állampolgárság és hontalanság: Kézikönyv parlamenti képviselőknek, UNHCR, Budapest, 2007. 23-27.

⁴⁸⁰ Guidelines to Protect Stateless Persons from Arbitrary Detention. In: European Journal of Migration and Law 14 (2012), 335-349. o.

⁴⁸¹ Gyulai Gábor: Statelessness in the EU Framework for International Protection. In: European Journal of Migration and Law 14 (2012) 293. o.

⁴⁸² Hargitai József: Az állampolgárság a nemzetközi jogban és az alkotmányjogban (Gondolatok az új alkotmány szabályozási koncepciójáról. In: Magyar Jog 1996/12. sz. 705. o.

⁴⁸³ Egyezmény 32. cikk

⁴⁸⁴ A hontalanság eseteinek csökkentéséről szóló, New Yorkban, 1961. augusztus 30-án elfogadott Egyezmény; Magyarországon kihirdette a 2009. évi XV. törvény

⁴⁸⁵ Ápt. 4. § (4) bek.

engedélyre jogosultak⁴⁸⁶, mely az Ápt. szerint nem minősül lakóhellyel való rendelkezésnek,⁴⁸⁷ ezért az öt év kedvezményes honosítás lehetősége nem számítható a hontalan státusz tényleges megszerzésétől. Vagyis hosszú még az út az állampolgárság megszerzéséig, mely „jog a jogokkal való rendelkezésre”, így a mozgásszabadság jogával is.

⁴⁸⁶ Harmtv. 29. § (1) a) bek.

⁴⁸⁷ Ápt. 23. § (1) bek. szerint: „E törvény alkalmazásában - a lakcímbejelentés napjától – Magyarországon lakik az a lakóhellyel rendelkező nem magyar állampolgár,

a) aki bevándorolt vagy letelepedett jogállású,

b) akit menekültként elismertek, valamint

c) aki a szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező személyek beutazásáról és tartózkodásáról szóló törvényben meghatározottak szerint a szabad mozgáshoz és tartózkodáshoz való jogát Magyarországon gyakorolja, és bejelentési kötelezettségének eleget tett.”